

LUC VAN DURME

**TWEE DERTIENDE-EEUWSE MIDDELNEDERLANDSE
SCHEPENBRIEVEN EN HET OUDSTE
LANDMETERSKAARTJE VAN ONS TAALGEBIED**

Abstract

This contribution is another addition to Maurits Gysseling's *Corpus van Middelnederlandse teksten (tot en met het jaar 1300). Reeks I: Ambtelijke bescheiden*. Den Haag, Martinus Nijhoff, 1977. It contains the publication of a 13th-century Middle-Dutch charter of the court of aldermen of Wijnhuize (Herzele), which is now kept by the *Archief van de Onze-Lieve-Vrouwkathedraal* at Antwerp and of a 13th-century Middle-Dutch charter of the court of aldermen of Geraardsbergen/Grammont, which is now kept by the *Rijksarchief van België* (State Archives of Belgium) at Ronse/Renaix. The third document published herewith is an exceptionally early surveyor's map for the Eastern Flemish peat region east of the city of Aardenburg, which is now kept by the *Archives départementales du Nord* at Lille (France).

1. Wijnhuize (Steenhuize en Sint-Lievens-Esse, nu Herzele) 1296 februari 1

Schepenen van Wijnhuize oorkonden dat Jan de Nuwelere van Boidin de Wale twee bunder land en een half dagwand hooiweide gelegen te Steenhuize kocht, die hij hem in cijns teruggeeft tegen 20 schellingen 's jaars

A. Origineel: Archief van de Onze-Lieve-Vrouwkathedraal van Antwerpen, Capsa Rerum Extraordinariarum nr. 607: abdij van Beaupré te Grimminge, nr. 3.

Perkament (H 135 mm links, 135 mm rechts, B 201 mm boven, 201 mm beneden); bovenaan (in de lengte doorgesneden) het devies CHY RO GRA PHIA. In dorso: (zelfde tijd) jhan de smet van winhusen houdtet transcript (zie voor deze laatste de slotformule van de schepenbrief zelf); (18de eeuw) 1295.

Uitgave: (op basis van een 'copie de M. Louis Theunissens') E.R., Documents relatifs à l'abbaye de Beaupré, près de Grammont, 171-172, in : *Analectes pour*

l'histoire ecclésiastique de la Belgique, tweede reeks 18 (1882), 167-179.

Weten alle deghene die siin ende die te comene siin. dat boidin de wale van den lene heeft *vercocht* wel ende wettelic jhanne / den nuwelere om ene *somme* van pennicgen die hem jhan vorseit wel ende wettelic heeft *vergolden* tue bunre lants licgende jn / de *prochie* van stienhusen te langhebroec ende een half dachwant mersch licgende in de selue *prochie* te holbroec jn de welke erf/achtechede vorseit jhan de nuwelere jn comen es ende gheerft es wel ende te wette ende heeften al afghedaen dat hi sculdech / was te doene bi wette. vort heeft jhan de nuwelere ghegheuen boidine vorgheuoemt hem *ende* sinen oere dese vorseide erfachteche/de te houdene jn erfeliken pachte van jhanne den nuwelere *ende* van sinen oere om .xx *scellicge* siars alselker munten alse ghinghe / ende gane sal siin binnen *gheroustberge* elkes jars telken termte dat men dese rente vorseit sculdech es te gheldene dats te *ver/stane* elkes iars euwelic telken kersauonde ende ember elkes jars euwelic binnen den .iiij. kerstdaghen *vergholden* te hebene / ware oec dat sake dat boidin vorseit hi of siin oer niet negholde *jhanne* den nuwelere hem of sinen oere de vorseide rente euwe/lic elkes iars telken *termte* ghelic dat voren ghescreuen es so mochte jhan de nuwelere hi ofte siin oer bi den here *ende* bi der wet van / den dorpe vorgheuoemt sine hant slaen an de vorseide erfachtechede sonder wedersecghen van jemene ende houdense alse sine *propre* / erfachtechede paisiuelleke alse warbi datse de vorseide boidin hi no siin oer nembmer wederherhebben en mochte noneghere/hinde⁽¹⁾ recht daran clameren en mochte ende oec so moet boidin vorseit hi of siin oer gelden so wat so vter vorseider erfachteche/den gaet eist chens eist rente. Ouer dese vorworden waren hughe van parnic jnghelbin van winhusen jhan van der rihagen / jhan de smet van hetvelde woutere rodestoc jhan ver claren sone *ende* boidin van gansdale alse scepenen van winhusen *ende* heinric / de blic alse meier. jnt iar dat men seit . m . cc . iiij^{XX} & xv . sgoensdachs na de bekinghe van sente pouwels daghe⁽²⁾

2. Geraardsbergen

1298 september 22/28

Schepenen van Geraardsbergen oorkonden dat Wouter van der Gracht van Arnoud de Oelslaghere een huis met toebehoren kocht, dat hij hem in cijns teruggeeft tegen 20 schellingen Vlaams 's jaars

(1) Men verwacht nonegherehande.

(2) *sgoensdachs na de bekinghe van sente pouwels daghe* achteraf door dezelfde hand toegevoegd.

A. Origineel: Rijksarchief Ronse, inv. nr. 201/17: Oud Parochiaal Archief, Ge-
raardsbergen, nr. 197 ‘Renten en verkopeningen tussen privé-personen’, akte nr. 1.
Perkament (H 203 mm links + plica 28 mm, 205 mm rechts + plica 27 mm, B
205 mm boven, 207 mm beneden); het uithangende zegel is verloren. In dorso:
(14de eeuw) *van arnoude den oelslagre*; de rug is verstevigd door middel van
opgekleefde bladen, waarop men leest: (ca. 1900) N° 221 – 1298 (uit 1398).

Wi claus gaylinc . boydin van Euersbeke . symoen de meyer . jhan scoudeharinc
. Seghere vleisch . / Dyedric bassac & jhan van den mersche . Scepenen van
gheroutsberghe maken kinlech . alle den ghenen / die dese lettren selen sien &
hoeren dat woutre van der gracht heeft ghecocht & bijaghet wel ende / wettelike
jeghen arnoude den oelslaghere . en huus & en scure ende derfachtechede die
daer toe hoerd / in alle den ghelaghen datse gheleghen es . tuschen sforseits
arnouts woenhuse ende jhans crants erue / jeghen jhans erue *verclemminen*
omme en summe van *peninghen* . die hem woutre vorseit wel & wet/telike heeft
vergolden . vort es woutre van der gracht vorseit *commen* te deser erfachtechede
den vorseit / ende daer in gherft wel ende te wette ende heeft hier toe ghedaen
al dat hi sculdech was te doene bi / wette . vort heeft woutre *voren* ghenoomt
ghegheuen den vorseiden arnoude & siin oere Dese husinghen / vorseit ende
derfachtechede diere toe hoert ghelicht datse vore ghenoomt es . ten erfeliken
pachte . te hou/dene van woutren vorseit ende van sijn oere . omme . tuintech
schellinghe *vlaemscher peninghe* . siars / te gheldene in ghereden peninghen te
sente bamesse ende ware oec dat sake dat dese pacht vorseit / niet *vergolden* en
ware . woutren van der gracht vor ghenoomt ofte siin oere . van den vorseiden
/ arnoude . ofte van sijn oere . telken kerssauonde daer naest volghende . Dat
woutre van der gracht / vorseit ofte sijn oer mochten slaen hare hant an huse &
an derfachtechede die daer toe hoerd ghelicht / datse voren ghenoomt es . ende
houdent ouer sine *propre huse* & erue sonder iemens wedersegghen ende datter
/ arnout vorseit no siin oer *nembermeer* nighene dinc no nighere hande recht
eschen en selen no art no / angien soeken en selen alsoe warbi Dat woutre van der
gracht vorseit hi no sijn oer *nember* / mer *veruert* sal wesen van desen husinghen
& van derre erfachtecheden *vorenghenoomt* . Ende / om [dat] wi scepenen van
gherousterbergh[e]⁽³⁾ voren gheseyt willen dat alle dese vorworden ghelic datse
voren / ghescreuen sijn bliuen selen vast ende ghestade . so hebbe wi bi der beden

(3) Slot-*e* hier kennelijk weggeschuurd door plooi.

ende bi *versoeke* . vanden / [partien]⁽⁴⁾ voren ghenoeemt dese lettren gheseghelt met onsen Seghele vthanghende in kinnessen / van wariden de welke waren ghemaect jnt jaer ons heren dat men scrijft . m . cc iiiij^{XX} . & xviiij^o / S[]⁽⁵⁾ daghes vor sente mychiels Dach archangels ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~

3. Aardenburg of omgeving einde 13de eeuw?

Verzoek tot de graaf van Vlaanderen om afgevaardigden te sturen naar de omwonenden van het 'Moershoofd van Aardenburg', mogelijk met het oog op het treffen van een regeling m.b.t. een nieuw ontstane situatie of het oplossen van gerezen geschillen⁽⁶⁾

A. Origineel: Archives départementales du Nord te Rijsel, reeks B: Chambre des Comptes, 1388/1282bis ('Musée 475'), vel 7.

Perkament (H 228 mm links, H 231 mm rechts, B ca. 320 mm boven, B ca. 320 mm beneden); kaartje als onderdeel van een rol bestaande uit acht aaneenge-naaide vellen.

Uitgaven: M.K.E. Gottschalk, *Historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen tot de St.-Elisabethsvloed van 1404*. Assen, 1955, 148-150, met datering 'waarschijnlijk 1307', op grond van het argument dat 'deze simpele situatieschets is opgenomen in een cijnsrol van het jaar 1307'; B. Augustyn & E. Thoen, Van veen tot bos. Krachtlijnen van de landschapsevolutie van het Noordvlaamse Meetjesland van de 12de tot de 19de eeuw. *Historisch Geografisch Tijdschrift* 3 (1987), 97-112, met datering 'tweede helft van de 13de eeuw', 'op basis van het niveau van het cijnsbedrag van 9 penningen per bunder *wastine de moro* die men in dit gebied aan de Vlaamse graaf moest betalen'; B. Augustyn, *De veenontginning (12de – 16de eeuw)* (Geschiedenis van volk en Land van Beveren onder leiding van Gustaaf Asaert). Beveren, 1999, 43-45, met dezelfde datering en verdere precisering.

(4) Onleesbaar, vgl. echter de Geraardsbergse charters van 1294 en 1297 resp. nr. 1371 en nr. 1577 in het Corpus-Gysseling I.

(5) Onleesbaar.

(6) Een *moershoeft* vormde de basis voor een veenontginning. Het ontginningsgebied waarvan hier sprake omvatte Sint-Laureins, Sint-Jan-in-Eremo en Bentille (Kaprijke) in Oost-Vlaanderen.

Het bewuste document, waarvan ‘de eer het eerst te hebben ontdekt, toekomt aan A.C.F. Koch’ (M.K.E. Gottschalk, *Historische geografie*, 149), komt voor in een rol van acht aaneengenaaide vellen slaande op grafelijke bezittingen, veelal moergronden, in noordelijk Vlaanderen. Deze vellen vormen in totaal zeven componenten. De eerste component, die twee vellen beslaat, bevat de datum 1307. De tweede component bevat geen rechtstreeks chronologisch element. In de derde component treft men een verwijzing aan naar de jaren 1304 en 1307. De vierde component vermeldt een toekomstige cijns voor het jaar 1308. De vijfde component behelst de transcriptie van een stuk van 1261 uitgaand van Diederik van Beveren, waarvan de datatio *int jar .mil. cc. lxj. jn de maent van ongermaent* suggereert dat het om een vertaling (begin 14de eeuw en mogelijk zelfs vroeger, zodat het document ook in aanmerking zou komen voor een editie) gaat: *ongermaent* ‘juli’?, vgl. de 19de-eeuwse datering op de rugzijde: *1261 juillet*. Als zesde component volgt dan het kaartje, op zijn beurt nog gevolgd door een stuk over Saaftinge uit het begin van de 14de eeuw.

De emphatische aanspreking *here...iu* sluit uit dat het kaartje nog dateert uit de tijd van gravin Margareta: in de hierboven genoemde tekst van 1261 luidt het nog *mire lieuer vrouwen*. Kennelijk gaat het in het kaartje veeleer om een adressering aan Margareta’s zoon Guy van Dampierre (1278-1305). Diens opvolger kan strictu sensu evenmin worden uitgesloten. Absolute zekerheid over de datering van het kaartje hebben wij dus niet, maar de historische argumentering van een vakspecialiste als B. Augustyn en het door haar opgemerkte gegeven dat het hier gaat om ‘mogelijk de oudste landmeterskaart die voor heel Noordwest-Europa bewaard is gebleven’ (B. Augustyn, *De veenontginning*, 43), rechtvaardigen het voordeel van de twijfel en zetten aan tot een diplomatische uitgave, zij het onder de voorzichtige datering ‘einde 13de eeuw?’.

Boven: Dittes capricke - west ecllo - Maldengheem

Beneden (in kopstand): water vliet - Roeselare - ysendike⁽⁷⁾ - Die proust van brughe

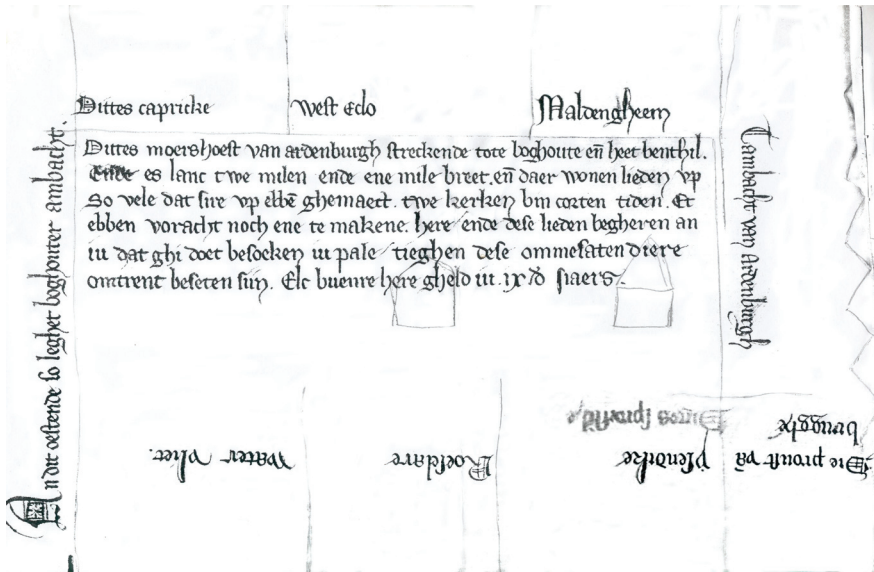
Links: An dit oestende so leghet boghouter ambacht

Rechts: Tambacht van Ardenburgh

Dittes moershoeft van ardenburgh streckende tote boghoutende heet benthil. / Ende es lanc twe milen ende ene mile breet. ende daer wonen lieden vp / So vele dat sire vp ebben ghemaect. twe kerken bin corten tiden. Et / ebben voracht noch

⁽⁷⁾ Eronder en uitgevlakt: *Dittes sproefsche*.

ene te makene. here; ende dese lieden begheren an / iu dat ghi doet besøeken
iu pale tieghen dese ommesaten diere / omtrent beseten siin. Elc buenre here
gheld iu . ix deniere siaers .

Dittes moershoeft van ardenburgh... ende heet benthil (Archives départementales du Nord te Rijsel, reeks B: Chambre des Comptes, 1388/1282bis, vel 7). De primitief getekende kerken duiden onmiskenbaar die van Sint-Laureins en Sint-Jan-in-Eremo aan.

In afwijking van de op heden geldende gewoonte, vindt men hier op het kaartje het zuiden bovenaan.